

هنجار‌گزینی زبانی

در شعر

نویسنده:

دکتر الخاص ویسی

(استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه پیام نور)

www.ketab.ir

نورانیان دانشکده ادبیات
فصلی و علمی

سرشناسه: ویسی، الخاص، ۱۳۵۶ -
Vaysi, Elkhas

عنوان و نام پدیدآور: هنجار گریزی زبانی در شعر / نویسنده الخاص ویسی.
مشخصات نشر: اهواز: دانشگاه پیام نور خوزستان، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۱۸۵ ص.

شابک: ۵-۰۰-۹۶۳۲۳-۹۷۸-۶۰۰-۱۷۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: شعر فارسی - قرن ۱۴ - تاریخ و نقد

موضوع: Persian poetry -- 20th century -- History and criticism

موضوع: تاریخ شعر فارسی -- تاریخ و نقد

شماره افزوده: دانشگاه پیام نور استان خوزستان

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۹۷۹۶۸

رده دی: ۸۵۱/۶۲۰۹

ناشر: انتشارات دانشگاه پیام نور خوزستان

شماره نشر: ۹۰۰۱

نام کتاب: هنجار گریزی زبانی در شعر

نویسنده: دکتر الخاص ویسی (استادیار گروه زبان شناسی، دانشگاه پیام نور)

ویراستار علمی: دکتر محمود نقی زاده (عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور)

ویراستار ادبی: دکتر مهدی کدخدای طراحی (عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور)

نیراژ: ۱۰۰۰

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

چاپ: ترنگ

صفحه آرایي: پژوهندگان

سایز: وزیری

شابک: ۵-۰۰-۹۶۳۲۳-۹۷۸-۶۰۰-۱۷۰۰۰۰ ریال

قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال

حق چاپ و نشر محفوظ است.

طبق قانون حقوق نویسندگان و مصنفان هرگونه کپی برداری به هر روش پیگرد قانونی دارد.

آدرس: اهواز، فلکه سوم کیان پارس، خیابان میهن غربی، فاز ۳، پلاک ۱۱۲

تلفن ۳۳۳۶۵۱۱۵-۰۹۱۶۸۲۵۹۱۵۴، دورنگار ۳۳۳۳۶۳۳۹ ایمیل: karimi1351@gmail.com

فهرست

۱	 سخن آغازین
۳	 مقدمه
۳	 پیشینه‌ی پیدایش مفهوم هنجارگریزی
۵	 برجسته‌سازی ادبی
۷	 هنجارگریزی زبانی
۸	 هنجارگریزی واژگانی
۹	 ترکیب‌سازی و ریشه‌آفرینی
۱۳	 کهن‌گرایی واژگانی
۱۶	 هنجارگریزی نحوی
۱۹	 جابه‌جایی ارکان جمله
۱۹	 تقدیم مسند بر مسندالیه
۲۰	 ترکیب صفت و موصوف
۲۰	 حذف
۲۳	 کهنه‌گرایی نحوی
۲۴	 هنجارگریزی آوایی (واجی)
۲۵	 ابدال
۲۶	 اشباع (تبدیل مصوت کوتاه به بلند)
۲۷	 تخفیف
۲۸	 حذف / اضافه
۲۹	 تسکین
۳۲	 هنجارگریزی معنایی
۳۳	 تجریدگرایی

۳۴	تجسم گرایی
۳۶	سیال پنداری
۳۷	جاندار پنداری
۴۱	هنجار گریزی نوشتاری
۴۷	هنجار گریزی گویشی
۴۹	هنجار گریزی سبکی
۵۱	بررسی هنجار گریزی های زبانی در شعر معاصر
۵۲	جایگاه آن در شعر شاملو
۵۵	انواع هنجار گریزی های زبانی در شعر شاملو و نمونه های مشابه در شعر سایر شاعران
۵۶	هنجار گریزی های روانی (کاربرد ساخت زبان کهن در شعر شاملو)
۶۴	انواع هنجار گریزی زمانی در شعر شاملو
۶۴	کاربرد افعال غیر مترکیب
	هنجار گریزی زمانی با کاربرد زبان کهن در شعر اخوان ثالث، قیصر امین پور، نیما،
۶۷	عزالدین مناصره و حمید مصدق
۶۸	نمونه ای از هنجار گریزی زمانی در شعر نیما
۶۹	اسم، صفت، قید و فعل
۷۲	حروف
۷۲	حرف «را»
۷۲	کاربرد «اندر» به جای «در»
۷۳	کاربرد «به» در معنای «در» و «با» در معنای «به»
۷۶	نمونه ای از هنجار گریزی زمانی با کاربرد زبان کهن در شعر حمید مصدق
۷۶	الف) فعل های ساده قدیمی
۷۶	ب) فعل مرکب
۷۷	ج) افعال گروهی
۷۸	هنجار گریزی زبانی با ترکیب سازی (ساخت ترکیب های بدیع واژگانی در شعر)
۷۸	الف) ترکیبات بدیع در شعر شاملو
۸۳	هنجار گریزی واژگانی (کاربرد کلمات باستانی در شعر)

- کاربرد ساخت‌های دستوری قدیم در شعر شاملو (باستان‌گرایی نچوی)..... ۸۶
- جمع بستن‌های غیر متعارف به سبک قدیم..... ۸۶
- کاربرد «را» به معنی «برای» به سبک قدیم..... ۸۷
- هنجار گریزی با کاربرد زبان گفتار کوچه در شعر شاملو..... ۸۹
- نمونه‌ای از هنجارگریزی با زبان گفتار و کوچه در شعر مهدی اخوان ثالث..... ۹۳
- هنجار گریزی نحوی در شعر معاصر..... ۹۶
- جابه‌جایی قید..... ۹۷
- جابه‌جایی فعل و عبارات فعلی..... ۹۹
- جابه‌جایی نهاد..... ۱۰۱
- هنجار گریزی نحوی در شعر نیما- اخوان- یدا.. رویایی- عزالدین مناصره و اولاد..... ۱۰۳
- تقدیم فعل بر سایر ارکان جمله..... ۱۰۴
- حذف فعل..... ۱۰۵
- تقدیم مسند بر مسند الیه..... ۱۰۶
- تغییر ضمیر و جایگاه آن..... ۱۰۶
- فاصله افتادن بین ترکیب وصفی..... ۱۰۷
- مطابقت صفت و موصوف..... ۱۰۷
- حذف «که» موصول و فعل مرتبط با آن..... ۱۰۸
- هنجارگریزی نحوی در شعر مهدی اخوان ثالث - قیصر امین پور..... ۱۱۱
- هنجارگریزی واژگانی در شعر مولانا، ناصر خسرو، قیصر و نیما..... ۱۱۳
- واژه‌آفرینی و ترکیب‌سازی..... ۱۱۴
- هنجارگریزی واژگانی در شعر نیما..... ۱۱۸
- هنجارگریزی واژگانی در شعر قیصر امین پور..... ۱۱۹
- هنجار گریزی آوایی با استفاده از آرایه‌های بدیع (لفظی)..... ۱۲۰
- واج‌آرایی و نوآوری‌های وزنی در شعر شاملو..... ۱۲۰
- هنجار گریزی موسیقایی با تکرار واژه و جمله..... ۱۲۵
- هنجار گریزی موسیقایی با (واو) اتصال..... ۱۲۸
- هنجار گریزی آوایی در شعر نیما، منوچهری، مصدق، و طاهره صفار زاده..... ۱۳۱

۱۳۱	ساکن کردن متحرک
۱۳۲	مشدد کردن کلمه
۱۳۵	هنجار‌گزینی آوایی در شعر ناصر خسرو
۱۳۶	ابدال
۱۳۷	اشباع
۱۳۸	تخفیف
۱۳۹	هنجار‌گزینی معنایی در شعر شاملو
۱۴۱	کاربرد تشبیه و هنجار‌گزینی تصویری در شعر شاملو
۱۴۵	هنجار‌گزینی تصویری با کاربرد تشخیص
۱۴۹	تشخیص با محتوای عاشقانه
۱۵۰	تشخیص با محتوای اجتماعی-سیاسی
۱۵۳	هنجار‌گزینی تصویری با کاربرد استعاره
۱۵۸	هنجار‌گزینی تصویری با کاربرد رنگ‌واژه‌ها
۱۶۴	هنجار‌گزینی معنایی (تصویری) در شعر سهراب سپهری
۱۶۴	هنجار‌گزینی از طریق تشخیص
۱۶۵	هنجار‌گزینی از طریق تصاویر متناقض
۱۶۷	هنجار‌گزینی از طریق ساخت ترکیب‌های تازه
۱۶۸	هنجار‌گزینی از طریق ایجاد تصاویر و معانی تازه
۱۶۸	هنجار‌گزینی از طریق حس آمیزی
۱۶۹	هنجار‌گزینی معنایی در شعر قیصر امین پور
۱۷۰	هنجار‌گزینی گویشی
۱۷۳	سخن پایانی
۱۷۵	فهرست منابع

بنیان ادبیات بر زبان استوار است و بنیاد زبان بر واژگان، بنابراین برای درک دقیق و درست ادبیات و آثار ادبی چاره‌ای جز شناخت درست زبان نداریم و برای درک درست زبان، چاره‌ای جز درک درست کاربرد واژگان نحو و معنی در ادبیات نیست. واژه‌ها نیز به صورتی مستقل و مجزا فاقد ارزش ادبی و هنری هستند و ارزش هنری آنها در بافت آشکار می‌گردد. بر همین اساس، واژه‌ها در اثر ادبی دچار ثبات نقشی و معنایی نمی‌شوند هر چه تغییر ساخت و پیوند واژه‌ها بر اساس ارتباط مؤثر در جمله بیشتر شود، حالت انفعالی و سیال بودن آنها افزون‌تر گردند، امکان ظهور اثر ادبی بیشتر می‌شود و قاعدتاً تحلی حالت ادبی و انفعالی واژگان در زبان شعر بیشتر نمایان است. ویژگی مهم زیبایی، خروج از هنجارهای موجود و مورد استفاده در زبان است. بر همین اساس در قالب روکردها و نظریه‌های زبان شناختی مختلف، شیوه‌های متفاوت گریز از هنجارهای رایج در بحث قرار گرفته است. برای آغاز بحث درباره‌ی هنجارگریزی^۱ نیازمند بررسی روش‌های آلی هستیم که در ادامه به تفصیل به آن پرداخته خواهد شد.

پیشینه‌ی پیدایش مفهوم هنجارگریزی

همزمان با پیدایش نخستین شاخص‌های صورت گرایان روسیه در سال ۱۹۱۴ در روسیه رویکردی جدید در ارتباط با سبک و ساختار شعر آغاز شد. صورت گرایان به دنبال ابزاری برای درک زیبایی یک اثر هنری و ادبی بودند و از این ابزار به عنوان "هنجار گریزی" یاد می‌کنند.

"صورت گرایی" یکی از مهم‌ترین رویکردها در نقد ادبی است که توجه ویژه به شکل (Form) دارد و در حقیقت رویکردی است که در نگاه و نقد و آفرینش ادبی به شکل یکپارچگی متن توجه دارد.

اصل آشنایی‌زدایی یا به عبارت دیگر هنجارگریزی مشهورترین مفهوم و اصطلاح در صورت‌گرایی روسی است که ویکتور اشکولفسکی مطرح کرده است. وی در یکی از نوشته‌های خود که تحت عنوان "رستاخیز کلمات" منتشر کرده، از تقابل آشنایی‌زدایی با خودکار شدگی سخن به میان آورده است.

زبان‌شناسان مکتب صورت‌گرایی عمدتاً در "انجمن زبان‌شناسی مسکو" گرد هم آمدند. در واقع "انجمن مطالعات زبان ادبی" در پتروگراد، ادیبان این مکتب را به دور خود جمع کرد. صورت‌گرایی که خود از بطن نمادگرایی پدید آمده بود، به مخالفت با آرای آنان برخاسته و به جنبه‌های زیبایی شناختی متون ادبی توجه داشت. اما نمادگرایان بر این باور بودند که زبان برای رسیدن به ادبیات نیازمند بهره‌گیری از قالب‌های زبانی، (آوایی، نحوی، واژگانی و معنایی) به منظور ایجاد زیبایی‌آفرینی است. آنان این امکانات زبانی را بدیهی فرض می‌کردند و به کمک آن، آثار ادبی را محک می‌زدند.

مطالعات صورت‌گرایان عمدتاً به ظالمت‌های ادبی محدود می‌شد و به ساختار ادبیات بیشتر توجه داشتند. آنان آثار ادبی را از خالق اثر مجزا دانسته و معتقد بودند که تحقیق در آثار ادبی، ارتباطی به نگرش‌ها، جهان بینی خالق اثر ندارد. اینکه شاعری در کجا و چه سالی به دنیا آمده، چگونه زندگی کرده، در چه شرایطی از دنیا رفته است، اگر در خلق آثار شعری تأثیری هم داشته باشند، اما در مطالعه و بررسی شعر شاعر اثرگذار نیست.

از جمله نکات مهمی که صورت‌گرایان به آن توجه داشته‌اند؛ "نقش شعری" است که از دیدگاه یاکوبسن، صورت‌گرای روسی، از اهمیت بسزایی برخوردار است. صورت‌گرایان معتقد بودند که واژه‌ها در شعر، معانی زبانی خود را از دست می‌دهند و می‌توانند به معنی یا معانی دیگری دلالت کنند؛ مانند کاربرد نرگس به معنای چشم. صورت‌گرایان مشخصه‌ی ادبیات را در آشنایی‌زدایی و هنجارگریزی زبان یافتند. آشنایی‌زدایی در شعر با استفاده از صناعات ادبی به وفور رخ می‌دهد و در واقع شاعر با استفاده از امکانات آن، به شعر خود قالب‌های وزنی و معنایی نو می‌بخشد.